

Araştırma Makalesi

BATILILAŞMA DÖNEMİ İSTANBUL'DA: OSMANLI HANEDAN TÜRBELERİ, MİMARİ ÜSLUP VE SEDEFLİ SANDUKA PARMAKLIKLARI

Ataberk TÜMEL† , Hüseyin CENGİZ††

† İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, Türkiye

†† İstanbul Ticaret Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, İstanbul, Türkiye

ataberk.tml@gmail.com, hcengiz@ticaret.edu.tr

0009-0000-5946-2603, 0000-0002-9432-5343

Atıf/Citation: TÜMEL, A., CENGİZ, H., (2024). Batılılaşma Dönemi İstanbul'da: Osmanlı Hanedan Türbeleri, Mimari Üslup ve Sedefli Sanduka Parmaklıkları, Journal of Technology and Applied Sciences 7(1) s. 89-106, DOI: 10.56809/icujtas.1425551

ÖZET

Osmanlı Mimarisi, 18.yy Osmanlı İmparatorluğunun Batıya açılma dönemi olarak bilinir. “Batılılaşma Dönemi İstanbul'da: Osmanlı Hanedan Türbeleri, Mimari Üslup ve Sedefli Sanduka Parmaklıkları”, başlığı ile sunulan bu makalede ;Osmanlı Hanedan Türbeleri,Mimari üslubu ; İstanbul Osmanlı Hanedan Türbelerinden 1818 yılında inşa edilmiş Nakşidil Valide Sultan Türbesi üzerinden tartışmaya açılacaktır.

Nakşidil Valide Sultan, I. Abdülhamid'in hanımı ve II.Mahmud'un validesidir. İstanbul Suriçi, Fatih Külliyesi Tabhanesi ve Fatih Cami Haziresi komşuluğunda konumlanan Nakşidil Valide Sultan Külliyesi, Batılılaşma Dönemi etkisinde, Fatih Haziresinin güney doğu tarafında konumlanmıştır. Türbe barok mimari üslubundadır.

Geleneksel Türk El sanatlarından sedef kakma, oyma, ajur gibi birçok dalı içinde bulunduran Nakşidil Valide Sultan Türbesi'ne ait sedefli sanduka parmaklıkları;kendi döneminin en seçkin örnekleri arasındadır.

Batılılaşma Dönemi ,Osmanlı Hanedan Türbelerinin,Mimari Üslubu ve Sedefli Sanduka Parmaklıklarının tasarımı nasıldır? çalışmanın araştırma sorusunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada Batılılaşma Dönemi ,Osmanlı Hanedan Türbelerinin,Mimari Üslubu ve Sedefli Sanduka Parmaklıklarının mevcut durumlarının tespitlerinin yapılması, fizibilite çalışmasıyla restorasyon uygulamasının yapılması için başlangıç adımı olması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın yöntemi, Batılılaşma Dönemi ,Osmanlı Hanedan Türbelerinin,Mimari Üslubu ve Sedefli Sanduka Parmaklıklarının tasarımı Nakşidil Valide Sultan Türbesinde yerinde yapılan tespitler, konu ile ilgili literature dayalı özgün bir çalışmadır.

Günümüzde taşınabilir ve taşınmaz kültür miraslarımıza sahip çıkmak, bakım ve onarımlarını yapmak, büyük restorasyon çalışmalarının önüne geçmekle beraber, halihazırdaki durumun ileriki safhada ağır hasarsız olarak değerlendirilebilmesi için önem arz etmektedir. Bu sanat eserlerinin gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir.Osmanlı Döneminde birçok hanedan türbesinde bulunan sedef kakma işçiliği mimari üslupla birlikte farklı motifler kullanılarak sentezlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mimari Üslup, Sedef Kakma, Geleneksel Türk El Sanatları ,Türbe, Sanduka Parmaklığı

Geliş/Received : 25.01.2024

Gözden Geçirme/Revised : 29.03.2024

Kabul/Accepted : 13.04.2024

Westernization Period in Istanbul: Ottoman Dynasty Tombs, Architectural Style and Pearlescent Cistern Fences

ABSTRACT

Ottoman Architecture The 18th century is known as the period of the Ottoman Empire's expansion to the West. This text, presented with the title "Westernization Period in Istanbul: Dynastic Tombs, Architectural Style and Mother-of-Pearl Sarcophagus Railings"; Ottoman Dynastic Tombs, Architectural Style; The Nakşidil Valide Sultan Tomb, one of the Istanbul Ottoman Dynastic Tombs built in 1818, will be discussed. Nakşidil Valide Sultan, wife of Abdulhamid I and Sultan Abdulhamid II. She is Mahmud's mother. Nakşidil Valide Sultan Complex, located in the neighborhood of Istanbul Walled City, Fatih Social Complex Tabhane and Fatih Mosque Graveyard, is located in the south-east position of Fatih Complex, under the influence of the Westernization Period. The tomb is in the baroque architectural style. The mother-of-pearl sarcophagus railings of the Nakşidil Valide Sultan Tomb, which includes many branches of traditional Turkish handicrafts such as mother-of-pearl inlay, carving and openwork, are among the most distinguished examples of their period. What is the Westernization Period, Ottoman Dynastic Tombs, Architectural Style and Design of Mother-of-Pearl Sarcophagus Railings? It consists of the research results of the products. It is aimed to determine the current conditions of this influential Westernization Period, Ottoman Dynastic Tombs, Architectural Style and Mother-of-Pearl Sarcophagus Railings, and to be the initial step to complete the restoration with the feasibility study. The method of the study, the Westernization Period, the Architectural Style of the Ottoman Dynastic Tombs, the design of the Mother of Pearl Sarcophagus Railings, the on-site findings in the Nakşidil Valide Sultan Tomb, and the on-site findings are an original study based on the literature on the subject. Nowadays, it is important to own our movable and immovable cultural heritages, to carry out their maintenance and repairs, and to achieve major repairs, but the continuation of their permanence is important so that they can be evaluated undamaged at a later stage. These works of art need to be transferred to future generations. The mother-of-pearl inlay workmanship found in many dynasty tombs during the Ottoman Period was synthesized using different motifs with the architectural style.

Keywords: Architectural Style, Mother of Pearl Inlay, Traditional Turkish Handicrafts, Tomb, Sarcophagus Railing

1.Giriş

Sultan III.Ahmed döneminde başlayan Lale Devri mimarlık tarihçilerince Osmanlı Mimarlığı'nın Batılılaşma etkisinin başladığı dönem olarak kabul edilmektedir. Klasik dönemde yapımına karar verilen binaların programlarını hazırlayan, tasarımını yapan, yapı malzemesini temin ederek binayı inşa eden Osmanlı Hassa Mimarları söz konusuysa, 18. yüzyıl sonlarından itibaren Hassa Mimarlar Ocağı'nın önemi azalmıştır. Ocağa bağlı mimarların tasarıma ilişkin çalışmasını ocak dışındaki yerli ve yabancı mimarlar üstlenmiştir. Ortaya çıkan bu durumun sebebi Lale Devri ile başlayan batılılaşma döneminde Hassa mimarlarının Avrupa tarzındaki mimari ile baş edememesi, onun gereklerine ayak uyduramamasıdır (Kuran, 2000).

Nakşidil Valide Sultan Türbesi vefatına müteakip Fatih Camii haziresinde 1818 yılında yapılmıştır. İncelediğimiz türbede 15 mefün kişi bulunmaktadır. Bu şahsiyetlerin isimleri, mezar yerleri plan üzerinde işaretlenip hepsi ayrı ayrı incelenmiştir. Çalışma sonucunda mevcut durumların tahlilleri yapıp, restorasyon çalışmaları için fizibilite yapılmasına olanak vermiştir.

İstanbul, Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezi, birçok mezar yapılarına ev sahipliği yapar. Bu türbelerin bazılarında mefün şahısların sandukalarını çevreleyen korkuluklar bulunmaktadır. Bu korkuluklar, açıklıkları süslemek, bir tür perde gibi örtmek, merdivenleri sınırlayarak düşmeleri önlemek ve diğer amaçlarla tasarlanmış korkuluklardan farklı bir işlevi yerine getirir. Sandukanın etrafını çevreleyerek ona mekânda ayrı bir yer verir, sanduka ile belli bir ölçüde etkileşime geçmeyi sağlar, saygı ve sevgiyle etrafında dolaşp dua etmek için duraklama noktasını belirtir ve sandukayı estetik bir çerçeve içinde süsler. Bu yapılar genellikle dikmelerin arasına yerleştirilen yatay tablalardan ve kayıtlardan oluşur. Dikdörtgen gövdeli olanlar, dört dikme biçiminde düşey parçalarla birbirine bağlanan parmaklıklar veya uzanan tablalardan meydana gelir. Sandukayı çit veya kafes gibi saran dikmeler arasına yerleştirilen tablalardan oluşan farklı varyasyonlara sahip sanduka parmaklıkları da bulunmaktadır. Bazı örneklerde metal ve ahşaptan yapılan sanduka parmaklıkları da mevcuttur. Ahşaptan yapılan

parmaklıklar, malzeme olarak sadece ağacın kullanıldığı yapılar olduğu gibi, ağaç yanı sıra bağa, sedef, taş, fildişi, cam gibi süsleme unsurlarının da kullanıldığı yapılar da mevcuttur.

2. Batılılaşma Dönemi İstanbul'da Osmanlı Hanedan Türbelerinin Mekansal Dağılımı

Mekansal olarak bakıldığında, Batılılaşma Dönemi Türbeleri yoğunluk olarak İstanbul'da (bkz. GörSEL 1) Tarihi Yarımada bölgesinde bulunmaktadır. Eyüp İlçesinde üç adet türbe bulunurken, Üsküdar ilçesinde bir adet Hanedan Türbesi bulunmaktadır (bkz. GörSEL 2). 18. yüzyılda İmparatorluğun siyasal gücünün azalması, Avrupa'daki gelişmeleri takip etmeye başlamasına ve muhtelif elçilik ziyaretleriyle bu sürecin hızlanmasına vesile olmuştur. Askeri, sanat ve mimarlık alanlarında bu dönemin etkileri farklı akımlarla hissedilmiştir.

GörSEL 1. İstanbul Konumu -Mekteb-i Harbiyye-i Şahane Matbaası, 1312.

Batılılaşma dönemine ait aşağıda belirtilen toplam 14 Hanedan Türbesi bulunmaktadır(bkz.Görsel 2).

- Gülnuş (Emetullah) Valide Sultan,
- Mihrişah Valide Sultan
- Sultan Reşad
- Şah Sultan
- Nakşidil Valide Sultan
- Nuruosmaniye (Şehsuvar Sultan)
- Sultan III. Mustafa (Laleli Türbesi)
- Aynül Hayat Kadın
- Fatih Sultan Mehmed
- Sultan I.Abdülhamid
- Gülbahar Hatun
- Sultan II. Mahmud
- Gülüstü Sultan ve
- Sultan Abdülmecid Türbesi 'dir.

Görsel 2. İstanbul'daki Batılılaşma Dönemi Osmanlı Hanedan Türbelerinin Mekansal Dağılımı (İstanbul Şehir Haritası).

Türbeler döneminin akımıyla yapılanlar, doğal afetler sonucunda tekrardan yapılırken farklı akımla yapılanlar ve batılılaşma dönemi içinde fakat klasik üslupla yapılanlar olarak sınıflandırılabilir.

3. Nakşidil Valide Sultan Külliyesi

İstanbul Tarihi Yarımada Fatih Külliyesi'nde bulunan tabhanenin karşısında konumlanan(bkz.Görsel 3-4-5-7-8) Nakşidil Valide Sultan Külliyesi ; türbe, çeşme, sebil, imaret ve mektepten oluşan yapı grubunun banisi Nakşidil

Valide Sultan'dır. I.Abdülhamid'in hanımı ve II. Mahmud'un validesidir. II.Mahmud'un 1808 yılında tahta geçmesi ile 'Valide Sultan' olmuştur.1817 yılında vefat etmiştir.

Görsel 3. Nakşidil Valide Sultan Külliyesi H.Fotoğrafı

Görsel 4. Pervititch –Nakşidil Valide Sultan Külliyesi ve Hazinesi (Jacques, 2000, Plan: 18/Fatih, 161.

Görsel 5. Nakşidil Valide Sultan Sebili ve Türbesi
(Köroğlu,2021)

Görsel 6.Türbe Giriş Dış Kitabesi (Cangül)

Görsel 7. Fatih Camii Ve Nakşidil Sultan Türbesi,1918
(Eskiistanbul,)

Görsel 8. Nakşidil Sultan Türbesi ve Hazine

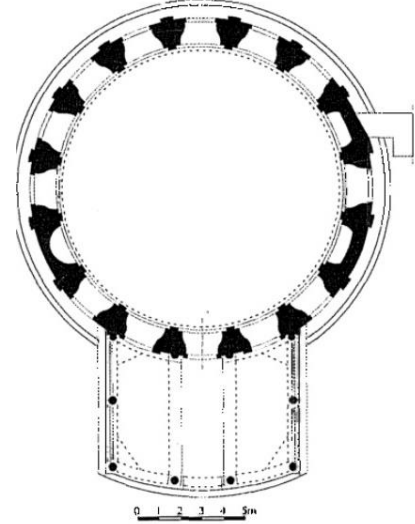

3.1 Nakşidil Valide Sultan Türbesi Mimari Üslup ve İç Mekan Düzeni

Cephe düzeninde Barok etki oluşumu söz konusudur (bkz. Görsel 5-6-7-8). Mermer motiflerde detaya inildiğinde Ampir motiflerinin de kullanıldığı gözlemlenmektedir. Batılılaşma döneminin önemli örnekleri arasında bulunan türbe; revaklı girişinin iç bölümde, kubbe ve kalemişi süslemelerinde Ampir üslubu hakim iken Barok ve Rokoko motifleri de bulunmaktadır (bkz. Görsel 10). Plan şeması yuvarlak gibi gözüksede sütunlar ile onaltıgen bir yapıya sahiptir(Plan 1).

Görsel 9.Nakşidil Sultan Türbesi, 1925

Plan 1. Türbe Planı (H. Önkal)

Türbe girişi, sebil ve türbenin yan yana konumlandığı giriş kapısından yapılmaktadır (bkz. Görsel 5). Ortak bir avlu etrafına dizilmiş yapı gruplarından hemen sağ tarafta Nakşidil Valide Sultan Türbesi konumlanır.Bu yapıya bitişik hazire alanı mevcuttur (bkz. Görsel 8). Hazirenin bitiş noktasında Sıbyan Mektebi bulunmaktadır. Külliyeinin içinde yine hanedan üyesi olan Gülistü Kadın Efendi Türbesi mevcuttur.

Görsel 10.(Halıcı, 2022)

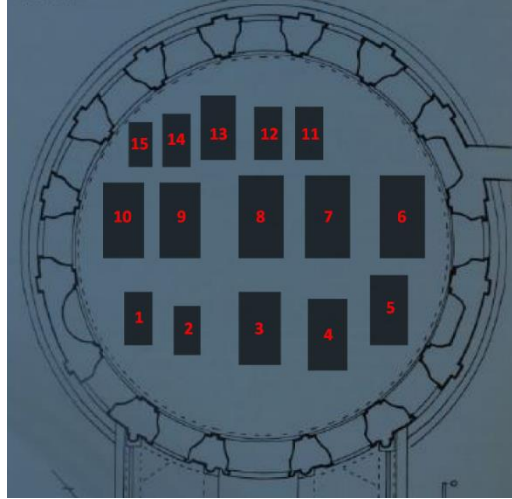
3.2 Nakşidil Valide Sultan Türbesinde Medfun Kişiler ve Sanduka Parmaklık Tipolojilerinin İncelenmesi

Osmanlı Türbelerinde oluşan plan şeması zamanla medfun kişilerin artmasıyla değişiklik göstermektedir. İncelenen türbede en orta noktada Nakşidil Valide Sultan'ın kabri mevcuttur. Akabinde yeni şahısların eklenmesiyle konumlandırma ve boyutlara göre hiyerarşik/organik bir oluşum söz konusu olmuştur (bkz. Görsel 12).Türbe İçinde medfun bulunan on beş kişiye ait sandukalardan ; sekiz sanduka parmaklığı A tipolojisinde (bkz. Görsel-13), dört sanduka B tipolojisinde (bkz. Görsel 18) ,geri kalan 3 sanduka da kendine münhasır bir

üslupla tasarlanmış C (bkz. Görsel 21), D (bkz. Görsel 24), E (bkz. Görsel 25) tipolojisindedir. Aynı üslupta yapılan sandukalarda farklılıklar sadece sanduka ebatına göre motif ve desen adetlerinden kaynaklanmaktadır. Yapılış tarzı ve parça ölçüleri benzerdir.

Görsel 11. Türbe İç Görünüm (Tümel,2023)

Görsel 12. Türbe Planı Üzerinde Medfun Şahsiyetler ve Sanduka Parmaklık Tipolojileri (Tümel,2023)

- 1-FATMA SULTAN (II.Mahmud'un Kızı) (A)
- 2-HAYRİYE SULTAN (II.Mahmud'un Kızı) (A)
- 3-ZERNİGAR KADIN(II.Mahmud'un Hanımı-Adile Sultan'ın annesi) (B)
- 4-MİSLİ NAYAP KADIN (II.Mahmud'un Hanımı)(B)
- 5-ZEYİNİ FELEK KADIN (II.Mahmud'un İkbali) (E)
- 6-MİHRİMAH SULTAN (II.Mahmud'un Kızı) (C)
- 7-CEVRİ KALFA (A)
- 8-NAKŞİDİL VALİDE SULTAN (A)
- 9-KAMERFER KADIN(B)
- 10-EBRU FETTAN KADIN(B)
- 11-MÜNİRE SULTAN (II.Mahmud'un Kızı) (A)
- 12-ŞEHZADE HAMİD (A)
- 13-FATMA SULTAN (II.Mahmud'un Kızı)(A)
- 14-ŞEHZADE ABDÜLMECİD(II.Mahmud'un Oğlu) (A)
- 15-ŞEHZADE NİZAMEDDİN(II.Mahmud'un Oğlu)(D)

3.3 Sanduka Parmaklık Tipolojilerinin İncelenmesi

Türbe İçinde medfun bulunan on beş kişiye ait sandukalardan ; sekiz sanduka parmaklığı A tipolojisinde (bkz. Görsel 13), dört sanduka B tipolojisinde (bkz. Görsel 18) ,geri kalan 3 sanduka da kendine münhasır bir üslupla tasarlanmış C (bkz. Görsel 21), D (bkz. Görsel 24), E (bkz. Görsel 25) tipolojisindedir. Aynı üslupta yapılan sandukalarda farklılıklar sadece sanduka ebatına göre motif ve desen adetlerinden kaynaklanmaktadır. Yapılış tarzı ve parça ölçüleri benzerdir.

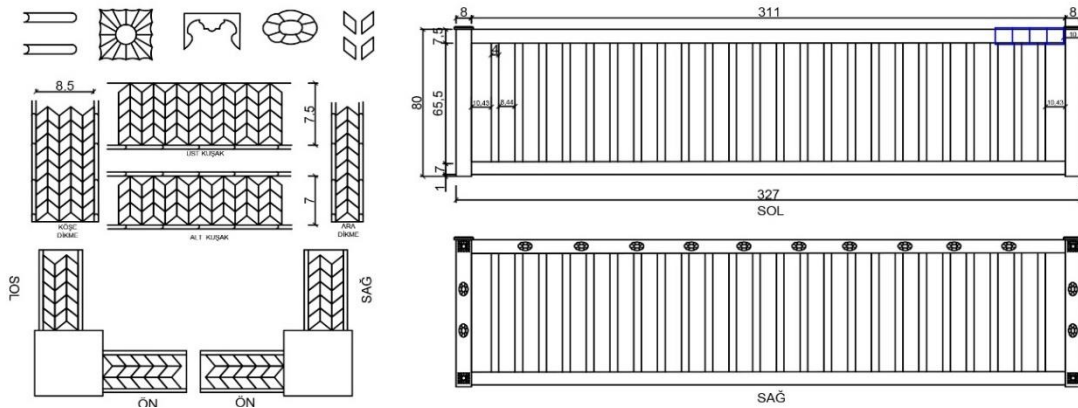

3.3.1. A Tipolojisi

Görsel 13. A Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Görünüşü (Tümel,2023)

Toplam 8 sanduka parmaklığı görsellerde görüldüğü gibi tasarlanmıştır (Görsel 13-14). Sanduka ebatlarına göre uzunluk ve genişliklerde farklılıklar mevcuttur. Bu nedenle ara parçalardaki çiçek kompozisyonları ve düşey taşıyıcıların sayılarında farklılık bulunmaktadır. Taksimat aynı şemadadır. Sanduka parmaklıklarında; zivana kesit kayıpları, ahşap, sedef, kemik, bağa, fileto gibi elemanlarda parça kayıpları bulunmaktadır. Tahta kurdu (*Anobium punctatum*) gibi zararlı böceklerin ve mantarlanan ahşaplar halihazırda bulunması sanat eserlerini çürütmeye ve tahribatın devam etmesine olanak vermektedir. Üst kuşağın üst bölümünde sedeflerin taksimatı ve yan pah bölümündeki eğrisel birleşimli sedefler Topkapı Sarayı Harem Bölümü II.Mahmud Odası (I.Abdülhamid Odası) Sedefli pencereleriyle benzer taksimattadır.

Görsel 14. A Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Detay Belgeleme Çalışması (Tümel,2023)

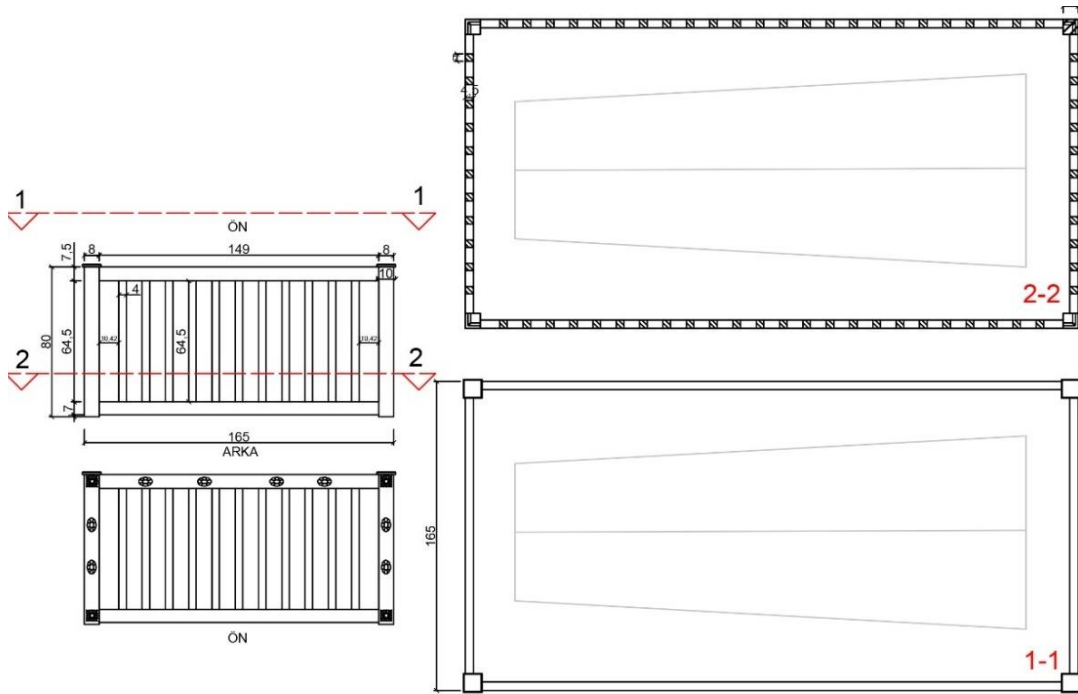

Görsel 15. A Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Görünüşü

Görsel 16. A Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı G.

(Tümel,2023)

(Tümel,2023)

Görsel 17. A Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Belgeleme Çalışması (Tümel,2023)

3.3.2. B Tipolojisi

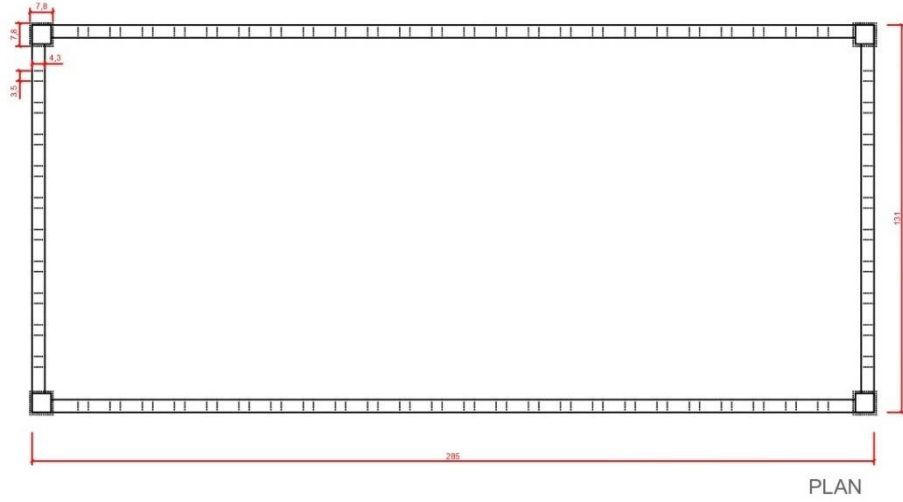

Görsel 18. B Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Görünüşü (Tümel,2023)

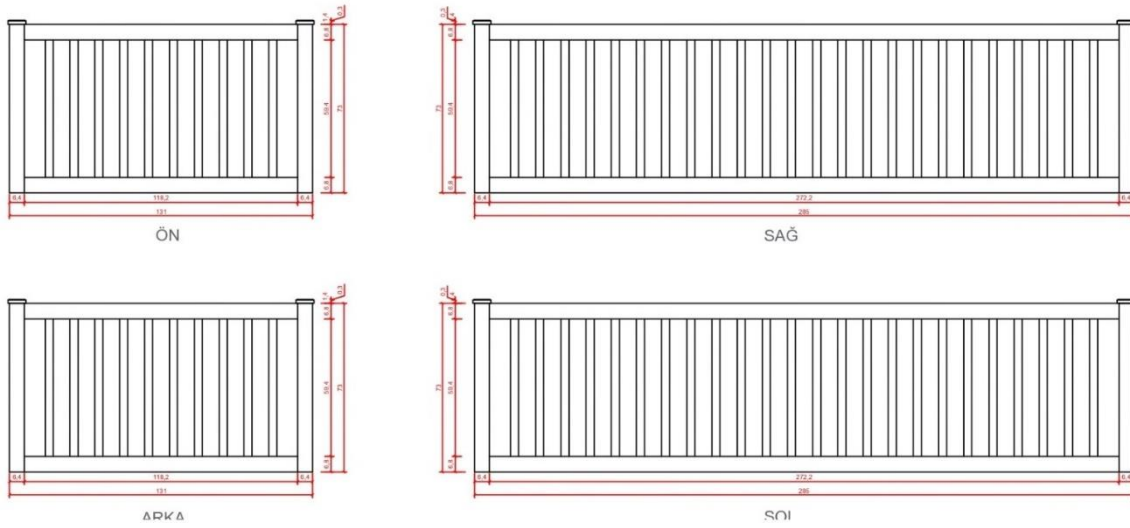
Toplam 4 sanduka parmaklığı görsellerde görüldüğü gibi tasarlanmıştır(Görsel 18-19-20). Sanduka parmaklığı ebatlarına göre uzunluk ve genişliklerde farklılıklar mevcuttur. Bu nedenle ara parçalardaki çiçek ve baklava sedef kompozisyonları ve dikey taşıyıcıların sayılarında farklılık bulunmaktadır. Taksimât aynı şemadadır. Aynı tipolojide olan 4 sedefli sanduka parmaklığından sadece bu parça alt kuşağı zeminden 1cm gibi yukarıda dikmelere

sabitlenmiştir. Diğer 3 Tip zeminle hemyüzdür. Dikey parçalarda altıgen çiçek ve baklava dilimi parçaların yanında kemikten eğrisel formda sarmal örüntü devam etmektedir. Toplam 4 sanduka parmaklığı görsellerde görüldüğü gibi tasarlanmıştır. Hepsinde dış çerçevede filetoların sürekliliği devam ederken bu parçada dikmeler kendi içinde çerçevelenmiş ve üst kuşak yatar aksta devam etmiştir. Alt kuşakta fileto gözükmemektedir. Bunun sebebi dönem restorasyonunda alt parçalara ek yapılmasıdır. Zıvanalarda açmalar parça kayıpları, mantar hasarları ve böcek hasarlarıyla beraber mevcut böceklerde yerinde gözlemlenmiştir.

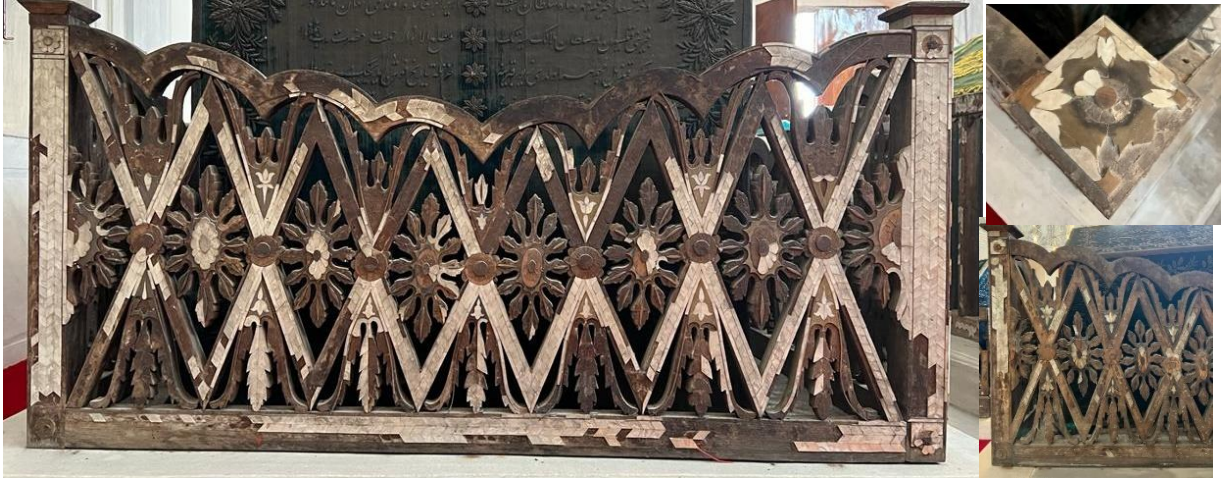

Görsel 19. B Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Görünüşü (Tümel,2023)

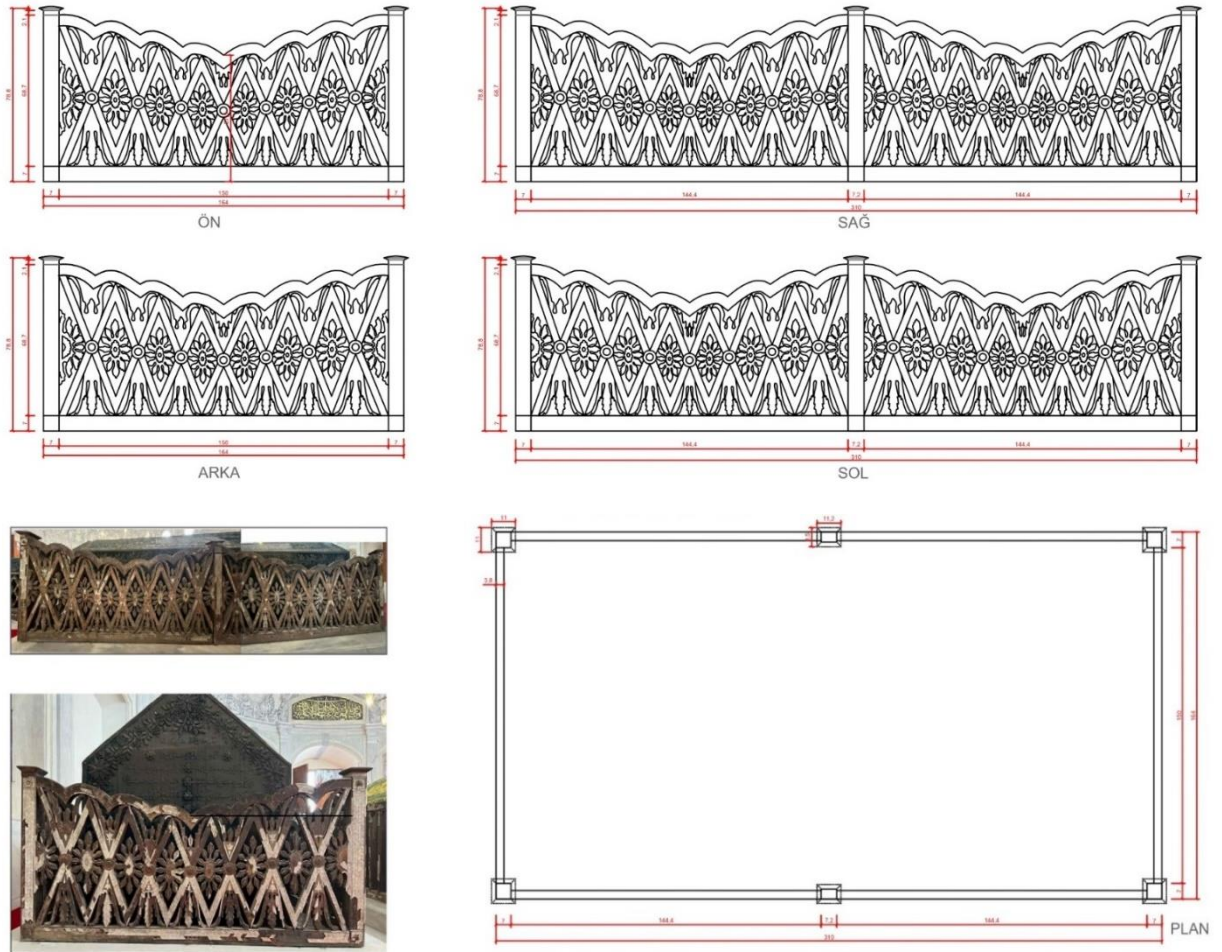
Görsel 20. B Tipi. Türbe Sanduklarının Belgeleme Çalışması (Tümel,2023)

3.3.3. C Tipolojisi

Görsel 21. C Tipi Türbe Sanduka Parmaklığının Görünümü (Tümel,2023)

Türbe içinde kendine münhasır ayrı bir eserdir. Genel hatlarıyla sedef ve bağa kullanılmıştır . Desenlerde geometrinin azalmasından dolayı fraktal parçalar gözlemlenmektedir. Türbenin en müzeyyen sanduka parmaklıklarından biridir. **Görsel 22. C Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Belgeleme Çalışması (Tümel,2023)**

Görsel 23. C Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Belgeleme Çalışması (Tümel,2023)

3.3.4. D Tipolojisi

Görsel 24. D Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Görünümü(Tümel,2023)

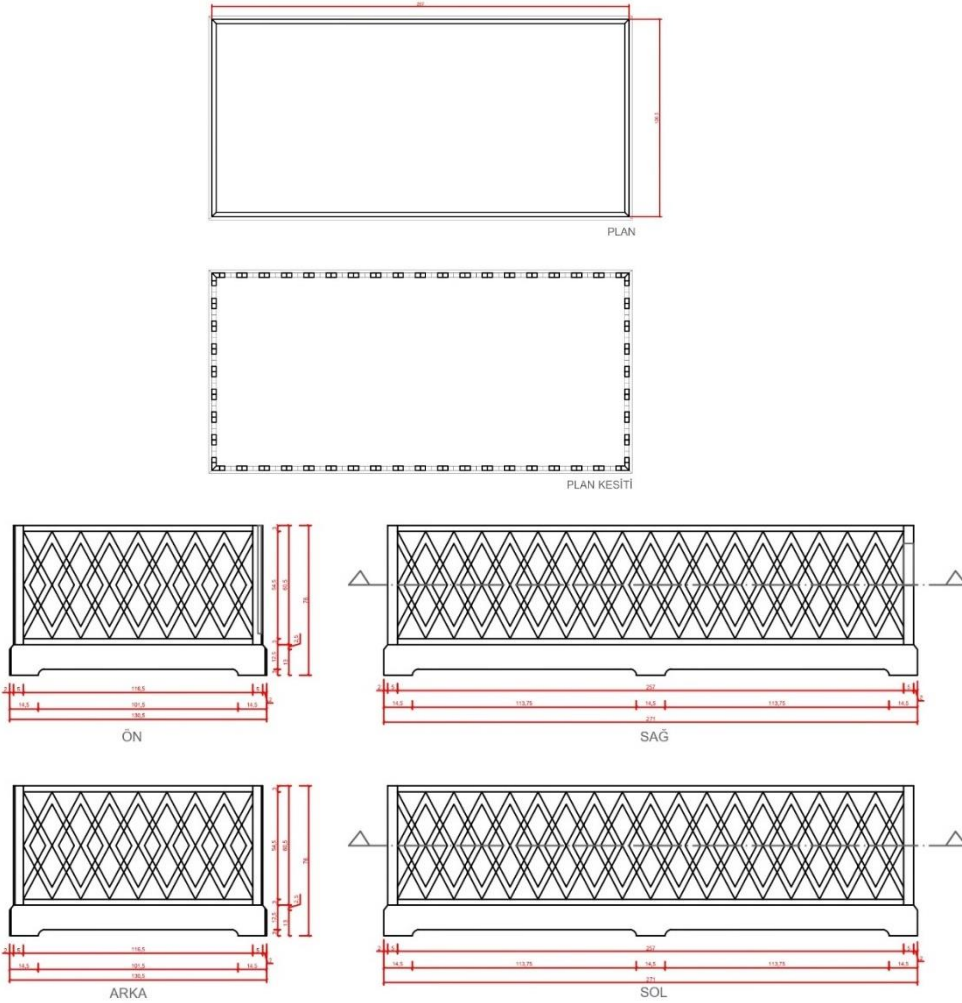
Türbe içinde kendine münhasır en müzeyyen sanduka parmaklığıdır(Görsel 24). Sedef ve bağa kullanılmıştır . Birbiri üzerine binen yüzeye yapıştırma tekniğiyle üretilmiştir.Kakma yoktur. Rumi motiflerle süslenen sanduka parmaklığında belirli kompozisyonlarda sedefler el brezyi ile delinip ahşap zemine çakılmıştır. II.Madmud dönemi yapılarında karşımıza çıkan II. Mahmud'un güneşi şebenin dört cephesinde gözükmektedir.

3.3.5. E Tipolojisi

Görsel 25. E Tipi. Türbe Sanduka Parmaklığı Görünümü (Tümel,2023)

Türbe içinde kendine münhasır ayrı bir eserdir. Kırılmaç geçme konstrüksiyonlu, tırnaklı yaprak, yıldız, baklava dilimi ve boncuk formunda sedef kakmayla süslenmiştir. Eğrisel ve düz kemikle fileto ve desenler mevcuttur.

Görsel 26. E Tipi. Türbe Sanduklarının Belgeleme Çalışması (Tümel,2023)

3.3.6. Batılılaşma ve Klasik Dönem Türbeleri Sanduka Parmaklıklarının Mukayese Edilmesi

Farklı dönem ve üsluplarda inşa edilen hanedan türbelerinde muhtelif sedef işlemeli sanduka parmaklıkları bulunmaktadır. Bu parmaklıklarda farklı türbelerde aynı desen ve motifler gözlemlenmiştir. Bazı türbelerde batılılaşma döneminde kullanılan motif detayları klasik dönem türbelerinde de bulunmaktadır(Görsel 27-28-29).

Görsel 27. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi

(Tümel,2023)

Görsel 28. Sultan Ahmet Türbesi Detay

(Tümel,2023)

Görsel 29. Sultan II. Bayezid Türbesi (Tümel,2023)

4. Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak;

- Batılılaşma Dönemi Türbelerinin mekânsal dağılımına bakıldığında ,yoğunluk olarak İstanbul'da(bkz.Görsel 1)Tarihi Yarımada bölgesinde bulunmaktadır. Eyüp İlçesinde üç adet türbe bulunurken, Üsküdar ilçesinde bir adet Hanedan Türbesi bulunmaktadır.
- Nakşidil Valide Sultan Külliyesi ; türbe, çeşme, sebil, imaret ve mektepten oluşan yapı grubunun banisi Nakşidil Valide Sultan'dır.
- Nakşidil Valide Sultan Türbesi cephe düzeninde Barok etki oluşumu söz konusudur (bkz. Görsel 5-6-7-8). Mermer motiflerde detaya inildiğinde Ampir motiflerinin de kullanıldığı gözlemlenmektedir. Batılılaşma döneminin önemli örnekleri arasında bulunan türbe; revaklı girişinin iç bölümde, kubbe ve kalemişi süslemelerinde Ampir üslubu hakim iken Barok ve Rokoko motifleri de bulunmaktadır.
- Nakşidil Valide Sultan Türbesi'nde bulunan sanduka parmaklık tipolojilerini değerlendirdiğimizde;A,B,C,D,E olmak üzere beş farklı tipte sanduka parmaklık tipi vardır.
Türbe İçinde medfun bulunan on beş kişiye ait sandukalardan ; sekiz sanduka parmaklığı A tipolojisinde (bkz. Görsel 13), dört sanduka B tipolojisinde (bkz. Görsel 18) ,geri kalan 3 sanduka da kendine münhasır bir üslupla tasarlanmış C (bkz. Görsel 21), D (bkz. Görsel 24) ve E (bkz. Görsel 25) tipolojisindedir. Aynı üslupta yapılan sandukalarda farklılıklar sadece sanduka ebatına göre motif ve desen adetlerinden kaynaklanmaktadır. Yapılış tarzı ve parça ölçüleri benzerdir.
- A tipi toplam 8 sanduka parmaklığı tasarlanmıştır(Görsel 13-14). Sanduka ebatlarına göre uzunluk ve genişliklerde farklılıklar mevcuttur. Bu nedenle ara parçalardaki çiçek kompozisyonları ve düşey taşıyıcıların sayılarında farklılık bulunmaktadır. Taksimata aynı şemadadır. Sanduka parmaklıklarında; zıvana kesit kayıpları,aşşap,sedef,kemik,bağa, fileto gibi elemanlarda parça kayıpları bulunmaktadır. Tahta kurdu (Anobium punctatum) gibi zararlı böceklerin ve mantarlanan aşşaplar halihazırda bulunması sanat eserlerini çürütmeye ve tahribatın devam etmesine olanak vermektedir.
- B tipi toplam 4 sanduka parmaklığı tasarlanmıştır. Dikey parçalarda altıgen çiçek ve baklava dilimi parçaların yanında kemikten eğrisel formda sarmal örüntü devam etmektedir. Hepsinde dış çerçevede filetoların sürekliliği devam ederken bu parçada dikmeler kendi içinde çerçevelemiş ve üst kuşak yatar aksta devam etmiştir. Alt kuşakta fileto gözükmemektedir. Bunun sebebi dönem restorasyonunda alt parçalara ek yapılmasıdır. Zıvanalarda açmalar parça kayıpları , mantar hasarları ve böcek hasarlarıyla beraber mevcut böceklerde yerinde gözlemlenmiştir.
- C tipi sanduka parmaklığı tasarımında genel hatlarıyla sedef ve bağa kullanılmıştır . Desenlerde geometrinin azalmasından dolayı fraktal parçalar gözlemlenmektedir. Türbenin en müzeyyen sanduka parmaklıklarından biridir.
- D tipi sanduka parmaklığı tasarımında sedef ve bağa kullanılmıştır . Birbiri üzerine binen yüzeye yapıştırma tekniğiyle üretilmiştir.Kakma yoktur. Rumi motiflerle süslenen sanduka parmaklığında belirli kompozisyonlarda sedefler el breyzi ile delinip aşşap zemine çakılmıştır. Türbe içinde kendine münhasır en müzeyyen sanduka parmaklığıdır(Görsel 24).
- E tipi sanduka parmaklığı tasarımında kırilangıç geçme konstrüksiyonlu, tırnaklı yaprak, yıldız, baklava dilimi ve boncuk formunda sedef kakmayla süslenmiştir. Eğrisel ve düz kemikle fileto ve desenler mevcuttur. Türbe içinde kendine münhasır ayrı bir eserdir.
- Batılılaşma ve Klasik Dönem Türbeleri Sanduka Parmaklıkları karşılaştırıldığında ;bazı türbelerde batılılaşma döneminde kullanılan motif detayları klasik dönem türbelerinde de bulunmaktadır.

Öneriler;

- 15 Adet sanduka parmaklığı bütüncül ele alınmayıp parça parça restorasyonunun gerçekleştirildiği öngörüldüğünde her sandukanun fumigasyon işleminin iki sefer olmak üzere yapılması elzemdir. Mevcut aşşaplarda bozulmalar parça kopmaları, mantarlaşan yüzeyler gibi unsurlardan dolayı sağlam aşşaplar korunup ek gelmesi gereken yerlerde bu işlemler %20 nem oranı altındaki özgün ağacıyla değiştirilmelidir.
- Bazı sedef parçalarındaki aşşabın çürütmesinden dolayı her sanduka parmaklığı belirli bölgelerde sedefler demonte edilip daha sonrasında tekrardan aplikasyonu yapılmalıdır.
- Restorasyon işlemi esnasında 5 tipolojideki sanduka parmaklıkları simetrik bezenmesinden mütevellit eksik parçalar tespit edilmesine olanak vermektedir. Yapılan restorasyon çalışması tamamlandıktan sonra kurt delikleri kapanınca her yıl ilkbahar aylarında aşşaba nüfus etmeye çalışan Anobium punctatum gibi böceklerden korunması gerekmektedir.

- Halihazırda bulunan ve eser niteliği taşıyan sanduka parmaklıklarının belgeme çalışmaları yapılmalıdır.
- Hava durumu etkilerine karşı türbe içinde düzenli olarak sıcaklık ve nem ölçümleri yapılmalı ve takip edilmelidir. Yağmur suyu tahliye hattı kontrol edilmeli ve kanallarda tıkanma olursa toprak altında bulunan su miktarının artması ve türbe zemininde nem oranının yükselmesine sebebiyet verecektir.
- Koruma şartlarına göre ahşap, sedef, bağa vb. malzemelerin düzenli olarak kontrolleri yapıp herhangi bir rütubetlenme, böceklenme ve mantarlaşıma gibi deformasyona sebebiyet verebilecek unsurların takibi yapılmalıdır.
- Bakım şartlarına göre periyodik olarak tüm yüzeyler kontrol edilmeli restorasyon sonrası görsellerle karşılaştırılmalıdır. Herhangi bir farklılık bulunmaması önemlidir. İlbahar aylarında kurt delikleri kontrol edilmelidir. Yüzey temizlikleri düzenli yapıp, oluşabilecek toz ve kirlerin arındırılması gerekmektedir. Bakım ve kontrol mütemadiyen ve doğru yapılırsa, mükerrer bir restorasyon ihtiyacı doğmayacaktır. Özgün yüzeylerde kullanılacak olan gomalak cila bakım işlemini kolaylaştırıp, ahşap yüzeyleri koruyacaktır.
- Bütün sandukalarda bulunan parça kayıpları genel olarak yüzeylerde aderansı sağlayan bağlayıcının niteliğini kaybetmesinden kaynaklı olduğu düşünülse ziyaretçilerin temas etmesi sonucu da oluşabilmektedir. Bu sebeple restorasyon sonrasında ziyaretçilerin kontrollü bir şekilde içeriye alınması gerekmektedir. Yüzeylere temas sağlanmamalıdır. İhtiyaç dahilinde küçük bir parça numune yeni üretim yapıp, ziyaretçilerin bulunduğu yere temas noktası oluşturulabilir.
- Türbe içerisinde bulunan nem ve sıcaklık oranının istenilen oranda olması sağlanmalıdır. Bu ziyaretçi sayısı ile bağlantılı olduğu gibi içeride bulunacak iklimlendirme cihazlarıyla da kontrol altına alınabilir.

“ Bu çalışmada mevcut durumların tahlilleri yapılmış olup, bir an önce restorasyon çalışmalarına başlanması gerektiği tespit edilmiştir. Restorasyon çalışmalarının başlamaması demek mevcut durumun daha kötü bir vaziyete geçişine olanak verecektir. Çalışmamız sonucunda tipoloji, desen ve kurgu tasniflenmiş olup, ileriki dönemlerde yapılacak çalışmalarda ahşap ve sedef işçiliğinin bozulmasına müteakip yeterli belge bulunamazsa kaynak olarak kullanılabilir.”

8. Kaynakça

- 1-Barışta, H. Örcün. (2005).*Osmanlı İmparatorluğu Dönemi 19 ve 20. Yüzyıl Sedef İşlerine İstanbul Türbelerinden Sanduka Parmaklıkları Örnekler*. Vakıflar Dergisi, 29: 463-480
- 2-Halıcı,E.(2022).*Nakşidil Valide Sultan Türbesi'nin Süsleme Programı ve Üslup Özellikleri*,Sanat Tarihi Dergisi, 31/1,263-295.
- 3- Hasol,Doğan.(2017).*Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*.YEM Yayınları.
- 4- Sözen,M.-Tanyeli, U.(2021).*Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü 21.baskı* .Remzi Kitabevi Yayınları.
- 5- Barışta, H. Örcün.(2009). *Osmanlı İmparatorluğu Dönemi İstanbul Cami ve Türbelerinden Ağaç İşleri*.AKM Yayınları
- 6- Barışta, H. Örcün.(2015). *Türk El Sanatları*.AKM Yayınları
- 7-Önkal,Hakkı.(2017). *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, T.C Başbakanlık Atatürk, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- 8-Kösekul,E.(2017). *19.ve 20.yy İstanbul Türbeleri*. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.Erzurum
- 9-Ezen,Ü.Açelya.(2019).*İstanbul'daki Batılılaşma Dönemi Osmanlı Hanedan Türbeleri*,MSGSÜ,Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul
- 10-Ağar,A.(2016).*18.yy İstanbul Türbeleri*.Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi,Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale
- 11- Karakaya,E. (2006). Nakşidil Sultan Külliyesi.İslam Ansiklopedisi <https://islamansiklopedisi.org.tr/naksidil-sultan-kulliyesi>
- 12-Akıncı,T.(2023). Nakşidil Valide Sultan Türbesi. <https://www.turanakinci.com/portfolio-view/fatih-naksidil-valide-sultan-turbesi/>